

TAMADDUN NURI

Илмий, ижтимоий-фалсафий,
маданий-маърифий,
адабий-бадиий журнал
Икки ойда бир марта чиқади

МУАССИС:

Қорақалпоғистон Республикаси
Беруний тумани ҳокимлиги

ҲАМКОРЛАРИМИЗ:

ЎзРФА Қорақалпоғистон бўлими
Хоразм Маъмун академияси

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ:

Сирожиддин САЙИИД
Муҳаммад АЛИ
Кенгасбой КАРИМОВ
Иқбол МИРЗО
Гулистон МАТЁҚУБОВА
Қурбон ШОНИЁЗОВ
Аҳмад ОҚНАЗАРОВ
Ўрозбой АБДУРАҲМОНОВ
Муротбой ЖУМАНОВ

БОШ МУҲАРРИР:

Мунаввара ҚУРБОНБОЕВА

БЎЛИМ МУҲАРРИРИ:

Анвар АЛЛАМБЕРГЕНОВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Ақмал САИДОВ
Нағмет АИМБЕТОВ
Файратдин ХЎЖАНИЁЗОВ
Қаҳрамон ҚУРОНБОЕВ
Шорустам ШОМУСАРОВ
Каримбой ҚУРОМБОЕВ
Зарифбой ДЎСИМОВ
Олмос УЛВИЙ
Ваҳоб РАҲМОНОВ
Бахтиёр КАРИМОВ
Алима БЕРДИМУРОДОВА
Марат НИЁЗИМБЕТОВ
Неъмат ПОЛВОНОВ
Яхшибека АБДУЛЛАЕВА
Машариб АБДУЛЛАЕВ
Ўктам МАВЛОНОВ
Муҳаммадшариф ХЎЖАНИЁЗОВ
Қозоқбой ЙЎЛДОШЕВ
Норбек ТАЙЛАКОВ
Сафо МАТЖОНОВ
Усербой АЛЕУВ
Мэлс ҚОБУЛОВ
Дониёр ҲОЖИЕВ
Бозорбой ОРАЗАЛИЕВ

Рассом: Алибек АБДУРАҲМОНОВ

Саҳифаловчи-безовчи:

Ғиёсиддин ЎНАРОВ

Техник муҳаррир:

Улуғбек САИДОВ

Ушбу сон "Тамаддун нури" журнали
таҳририятининг компютерида
саҳифаланди.

Журнал ОАК эътироф этган
нашрларнинг 07.00.00 "Тарих",
09.00.00 "Фалсафа", 10.00.00
"Филология" ихтисослиги бўйича
рўйхатига киритилган.

МУНДАРИЖА

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН СОЛНОМАСИДАН

Атабек САПАРБАЕВ. Янги Ўзбекистон истиқболи акс этган дастур. 2

ТАРАҚҚИЁТ КАФОЛАТЛАРИ

Фурқат ПРИМОВ. Бюджет сиёсати ислохотлари халқ манфаатлари хизматида. 3

ҲУҚУҚИЙ ТАРҒИБОТ

Айбек КАМАЛОВ. Аҳолининг ҳуқуқий саводхонлигини оширишда давлат органларининг ўрни. 6
Рустам КУРБАНБАЕВ. Мурожаатларни қўриб чиқиш қонуний кафолатланган. 10

МАЪНАВИЯТИМИЗ САРЧАШМАЛАРИ

Мунаввара ЮСУПОВА. Китоб – доимий ҳамроҳим. 8

БЕРУНИЙШУНОСЛИК

Ҳамидулла ҲАСАНОВ. Берунийнинг дунё харитаси. 13
Асрор НИЗОМОВ. Беруний денгиз трансгрессияси ва регрессияси ҳақида. 16

ТАРИХ

Орзиев МАҲМУД. XX аср бошларида Россия – Афғонистон ўртасидаги муносабатлар тарихидан. 18
Машхура РЎЗИЕВА. Ёшларнинг маънавий ва интеллектуал салоҳиятини оширишда ижтимоий фаоллик. 22
Умиджон БЕКИММЕТОВ. Хоразм қишлоқлари советларнинг коллективлаштириш сиёсати арафасида... 30
Ойбек РАШИДОВ. Совет бошқаруви структурасидаги маҳаллийлаштириш сиёсати. 30
Манзура ЮСУПОВА. Наврўз байрами таомлари: тарихийлик ва замонавийлик. 33
Нилуфар КОШАНОВА. Халқимиз ҳаётидаги зардуштийлик таълимоти билан боғлиқ анъана ва маросимлар... 35
Бахтиёрхўжа ШОДМОНОВ.
Ўзбекистон илм-фани ва таълими соҳасида ёш кадрлар тайёрлашнинг тарихий босқичлари..... 44
Адҳам МАВЛОНОВ. Сув – ислом динида асосий покловчи унсур сифатида. 59

ОБЩЕСТВО

Ақбар ВАЛИЕВ. Социальная защита населения в условиях обретения
Ўзбекистаном государственной независимости..... 41

ФАЛСАФА

Роза САДИКОВА. Конфуций ахлоқий таълимоти. 49
Тимур МАДАЛИМОВ. Мирзо Ғолиб фалсафасига қадимги ҳинд фалсафий мактабларининг таъсири. 52
Раимберди ХАЙТМЕТОВ. Мавлоно Румийнинг "Маснавийи маънавий" асарида амалий ахлоқ муаммоси. 76

ЭКОЛОГИЯ

Шохрух МАДАТБОЕВ. Янги даврни бошлаган тарихий Мурожаатнома. 55
Абдували БУРХАНОВ. Саъдулла АМИНОВ.
Некоторые вопросы экологии, роль и место экологии в обществе. 65

ФИЛОЛОГИЯ

Улбўсин АМЕТОВА. Кубровийлик тариқатида ранглар талқини..... 56

ТАРИХ БИЛАН УЧРАШУВ

Яҳё ҒУЛОМОВ. Хоразмнинг суғорилиш тарихи. 62

НАСР

Бегойи. Қолган кўнгил. Ҳикоя. 60

ЖАМИЯТ

Муяссар ВАХИДОВА. Янги чўққилар сари. 70
Саидвафо БОБОЕВ. Ривожлантиришни дастлабки бугундан бошлаймиз. 71

НАЗМ

Назира БЕКИМБЕТОВА. Янги давринг муборак, Ўзбекистони! 72

ПЕДАГОГ МИНБАРИ

Malika ABDURAXMANOVA. "VATAN POSBONLARI" mavzusida bir soatlik tarbiyaviy soat ishlanmasi. 58

Манзилимиз: Қорақалпоғистон Республикаси, Беруний тумани
"Халқлар дўстлиги" кўчаси, 11-уй. e-mail: qurbonboeva@inbox.ru
Тел.: (+99899) 504-84-84

Босишга 14.02.2020 йилда рухсат берилди.

Қоғоз бичими 60x84 ¼. Нашриёт ҳисоб табоғи 6,5. Индекс – 960
Журнал 2016 йил 28 сентябрда Ўзбекистон Республикаси Матбуот ва ахборот
агентлиги томонидан № 0843 рақами билан қайта рўйхатдан ўтган.

Журналдан кўчириб босилганда "Тамаддун нури"дан олинди деб изоҳланиши шарт. Матн
ҳамда рекламалардаги маълумотларнинг тўғрилиги учун муаллифлар масъулдир.
Таҳририятга келган қўлёзмалар тақриз қилинмайди ва муаллифга қайтарилмайди.
"SILVER STAR PRINT" МЧЖ босмахонасида чоп этилди. Бююртма № 6.
Адади 2300 дона. Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, 22-мавзе, 17-уй.
ISSN 2181-8258

НАВРЎЗ БАЙРАМИ ТАОМЛАРИ: ТАРИХИЙЛИК ВА ЗАМОНАВИЙЛИК

Аннотация: Наврўз – ўзбек халқининг энг қадимий ва миллий байрамларидан бири ҳисобланиб, янги кун маъносини ифодалайди. Асрлар давомида Наврўз билан боғлиқ анъаналар халқлар ва элатлар ўртасидаги иқтисодий ва маданий алоқаларнинг ривожланишига олиб келди, кўп ўлкаларнинг анъанавий миллий байрамига айланди. Аслини олганда Наврўз деҳқончилик маданияти шаклланиши таъсирида қарор топган. Абу Райҳон Беруний ўзининг “Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар” асарида Наврўз байрами Жамшиднинг тахтга ўтирган кунидан бошлаб нишонлангани ҳақида маълумот беради. Наврўз Ўрта Осиё ва Яқин Шарқ халқларининг қадимий, анъанавий янги йил байрами бўлиб, Ўрта Осиёда ислом дини қабул қилинмасдан анча илгарироқ мавжуд бўлган.

Калит сўзлар: наврўз, Жамшид, Эрон, ҳалим, ҳалиса, сумалак, маросим.

Аннотация: Один из древнейших национальных праздников является Навруз. Вековая традиция, связанная с Наврузом привела к развитию экономических и культурных связей между народами и превратился в национальный праздник многих народов. Навруз формировался на основе культуры земледелия. Абу Райхан Беруни в своём произведении “Памятники древних народов” даёт сведения о том, что Навруз был отмечен со дня коронации царя Жамшида.

Ключевые слова: праздник Навруз, Жамшид, Иран, национальные блюда, халим, халис, сумалак, традиция.

Annotation: Navruz is considered as one of the ancient holidays of the Uzbek nation. The word “Navruz” means “New day”. Over the ages, many traditions relating to Navruz helped to develop economical cultural bonds among other nations and people. Abu Raykhon Beruniy wrote about Navruz in his book called “The remains from ancient nations” that this holiday began from throning of Jamshid.

Key words: navruz, Jamshid, Iran, Central Asia, tradition, zoroastrism, fire, “new day”, sumalak, halisa, halim.

Наврўз – ўзбек халқининг энг қадимий ва миллий байрамларидан бири ҳисобланиб, янги кун маъносини ифодалайди. Асрлар давомида Наврўз билан боғлиқ анъаналар халқлар ва элатлар ўртасидаги иқтисодий ва маданий алоқаларнинг ривожланишига олиб келди, кўп ўлкаларнинг анъанавий миллий байрамига айланди. Аслини олганда Наврўз деҳқончилик маданияти шаклланиши таъсирида қарор топган. Абу Райҳон Беруний ўзининг “Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар” асарида Наврўз байрами Жамшиднинг тахтга ўтирган кунидан бошлаб нишонлангани ҳақида маълумот беради. Баҳорги кун ва туннинг тенг келишини 3-4 минг йил олдин кашф қилиш, 21 мартни янги йил байрами сифатида тантанали нишон-

Манзура ЮСУПОВА,
Бухоро давлат
университети
жаҳон тарихи
кафедраси катта
ўқитувчиси

лашнинг ўзи юртимизда илм тараққиёти қанчалар ривожлангани ҳақида маълумот беради. Олиб борилган тадқиқотлар натижаларига кўра, Наврўз Ўрта Осиё ва Яқин Шарқ халқларининг қадимий, анъанавий янги йил байрами бўлиб, Ўрта Осиёда ислом дини қабул қилинмасдан анча илгарироқ мавжуд бўлган. Умар Хайём ўзининг “Наврўзнома” асарида наврўз байрами тўғрисида қуйидаги маълумотларни келтиради: “Наврўз (янги кун) – баҳорги кеча ва кундуз тенглигига тўғри келадиган янги йил байрами. Баҳорги тенг кунлик аста-секин сурилиб туради (ҳозирги пайтда 20-22 мартга тўғри келади, Хайём замонида 14-16 мартга тўғри келган).

XVIII асрнинг охирида яшаган ва наврўз байрами арафасида Бухорода бўлган рус сайёҳи И.Л.Яворский ўзининг “Саёҳатнома” асарида наврўз байрами куни регистон майдонида савдо расталари ташкил этилар эди, деб ёзади. Наврўз “Тарихи Наршахий” да алоҳида таъкидланади. Унда ёзилишича, азалдан Бухорода наврўзий дўппилар тикилган, наврўзий либослар кийилиб, наврўзий таомлар ва пишириқлар пиширилиб байрам қилинган. Наврўз арафасида “**Қозон тўлди**” анъанаси ўтказилган. Бу анъана ажодларимизнинг ҳосилдорлик ва қут-барака билан алоқадор қадимий эътиқодини ҳам ўзида мужассамлаштирган. Тарихнависларнинг маълумот беришларича, қадимги ажодларимиз томонидан мўътабарлаштирилган катта қозонлар муқаддас ҳисобланган. Чунки оммавий маросимлар чоғида таом тайёрланган бундай қозонлар эл-юртни бирлаштиришга, ўзаро ҳамжихатликка, бирдамлик ва фаровонликка хизмат қилади, деб билганлар. “Қозон тўлди” куни уй бекалари қўли-қўлига тегмай, уйларни йиғиштириб, тозалаб, эски, рўзғорда ишлатилмайдиган анжомларни ташқарига чиқариб ташлаб, турли хил пишириқлар (сомса – гўшти, кади (қовоқ)ли, картошкали), таомлар (ширгуруч, чучвара, шўрва – товукли, қиймали, хамирли, нўхатли) пиширишган ва дастурхон безашган [1]. Яқин қариндошлар, кўни-кўшниллар бир-бирларининг уйларига ташриф буюриб, бир-бирларини меҳмон қилганлар. Мучал ёшидагилар хонадонидан наврўз кунларида камбағал, етим-есир ва барча халққа байрамлик, инъом ва совғалар ҳадя этишган. 7 нонга 7 хилдан пишириқ, 7 хил ширинлик қўйиб, 7 хонадонга тарқатишган. Шунинг учун 7 рақами Наврўзи оламнинг бошланиши ва яратилишига далил қилинган” [2].

Фольклоршунос олим О.Сафаровнинг таъкидлашича, “Ўтмишда Наврўз дастурхонига “С” ҳарфи билан бошланувчи 7 хил таомнинг қўйилиши, 7 хил кўкатдан сомса тайёрланиши, 7 хил дондан “Наврўз гўжа” пиширилиши, қолаверса, шу 7 кун давомида кўпкари (пойтахтнинг шарқий томонидаги дарахтзорда 7 кун давомида от чопиш ўйини) ўтказилиб, еттинчи куни нишон учун олтин танга қўйилиши, ким ўша тангани уриб олса, бир

кун мамлакатга подшолик қилиш ҳуқуқини қўлга киритиши каби анъаналарга амал қилинган”[3]. Наврўзда маҳаллаларда, гузарларда, қишлоқ ва овулларда пишириладиган маросим таомларидан бўлмиш “**Гўжа оши**” ёки “**йил оши**” ичиш удуми ҳозиргача сақланиб қолган. Айрим вилоятларда (Самарқанд), туманларда (Бойсун) буғдой, арпадан “Дарвеш оши” ёки “кўча оши” пиширилган, бу афсонавий Сиёвуш ва деҳқонлар пири Бобо Деҳқон (Бурқисармаст) [4] номи билан аталадиган “Дарвешона” баҳор маросими билан боғлиқ. Бухоро вилоятининг Жондор, Шофиркон туманлари ўзбекларида у таом “шамол оши”, Олот, Қорақўл тумани ўзбекларида эса “эл оши, худойи”, воҳа тожикларида эса “оши дарвешон” ёки “дарвешона” деб аталган. Мазкур маросимда асосан, мошова таом тайёрланган. “Дарвеш оши” одатда йил оғир келса, табиий офат ва фалокатлар тез-тез содир бўлганда, маҳалла ва қишлоқ жамоаларида кўпчилик томонидан пиширилган. Кучли шамоллар бўлиб, аҳолига, унинг хўжалигига катта зарар келтирган пайтда “дарвеш оши”нинг ўзига хос варианты “шамол оши” маросими ўтказилган. Бу маросимда пиширилган таомни ҳамма биргалашиб тановул қилган. Ҳатто, қишлоқдан ўтиб кетаётган бегона йўловчилар ҳам маросим дастурхонига таклиф этиларди. Бироқ ҳаммадан олдин бу таомни дарвешга едириш шарт бўлган. Халқда танг аҳволда қолган одамларга таом тарқатилиб келинган ва ушбу маросимнинг сарқитлари ҳозирги кунда ҳам замон руҳига мос ҳолда ўтказилиши урф-одатларнинг ғоявий бирлашуви, уларнинг маънавий бойишига ёрдам бериб келаётганлигидан далолат беради. Наврўз куни қишлоқ ва шаҳар маҳаллалари фаоллари иштирокида маҳаллаларда байрам дастурхони ёзилган. Асрий анъаналаримиздан бўлган миллий таомларни тайёрлаш бўйича танловлар ташкил этилган ва таомларнинг бир неча хили тайёрланиб дастурхонга тортилган. Шу анъана сабаб қадимий таомларимизнинг кўпчилиги сақлаб қолинган (ҳалим, ҳалиса, сумалак, ош).

Ҳолвайтар ҳам маросим таомларидан бўлиб, қиздирилган қозонга озгина ёғ солинган. Ун солиб қизаргунга қадар кучли оловда қовурилган, кейин шакар ёки қанд қўшиб пиширилган. Ҳолвайтар тайёр бўлгач пиёла ёки ликопчаларга солиб совутилган ва дастурхонга тортилган. Бу таом дастурхон кўрки бўлиб, асрлар оша ўз аҳамиятини йўқотмаган. Ушбу таом табобатда инсон соғлиги учун фойдали деб топилган.

Сумалак – Бухоро воҳаси аҳолиси бу таомни Биби Фотиманинг оши, деб эътироф этади. Биби Фотима сумалак пишираётганларга бош-қош бўлиб турармиш. Агар тонготар маҳали у сумалакка беш бармоғини урмаса, наврўз таоми қиёмига етиб пишмайди, деб ирим қиладилар. Тонга яқин сумалак қайнаётган қозонни қовлаётган момоларни (бувиларни) уйку элтиб, улар пинакка кетган

пайтда осмону фалақдан келган малойик (фа-ришта)лар туз ташлаб кетармиш. Сумалакка туз солмасликнинг боиси шунда экан [5]. Сумалак қозонини ковлаётганда унинг атрофида ўтирган аёллар оллоҳдан (бефарзандлар фарзанд сўраганлар, касалмандлар шифо топишни сўраганлар) тинчлик, хотиржамлик, оилавий бахт, омад сўраганлар. Сумалак кўпчилик бўлиб пиширилган. Қишдан эсон-омон чиқиб олдик, деб, хонадонлардан бир косадан буғдой (баъзан ун) йиғиб олинган. Айтишларича, бир қозондан таом еганлар бир-бирига қариндошлардек яқин бўлиб қолишар экан.

Наврўз 3-3,5 минг йиллар илгари пайдо бўлган бўлиб, асрлар давомида янгича қарашлар ва анъаналар билан бойиб борди. Шу билан бирга унинг таркибида аждодларимизнинг қадимги мифологик тасаввурлари ва ҳаёт тарзи билан алоқадор маросим ва урф-одатлар ҳам сақланиб қолди.

Тарихий манбаларда кўрсатилишича, наврўз арафасида Бухорода “қизил гул сайли” ўтказилган. Бу асосан меҳнаткашларнинг байрами бўлган. Ёш авлод учун эса севги-муҳаббат байрамига айланган. Қўшни қизга кўнгил қўйган йигит бирор бола орқали қизга бир ҳовуч майиз, ҳолва, хўрозқандни рўмолчага тугиб узатиб, ишқини баён этган. Бунга жавобан қиз розилигини ўз кўли билан тиккан рўмолча ва белбоғни бериб юбориш орқали билдирган. Бу байрамда қизлар базми ўтказилиб, хино, ўсма қўйилган. Қизлар ўзлари дастурхон учун турли хил пишириқлари, таомлар тайёрлашган. Бухоро амيري Абдуллоҳон II (бу воқеалар 1547 – 1598 йиллари ўз ичига олади) давридаёқ бу байрамни нишонлаш учун кенг имкониятлар яратилган. Тарихнавис Ҳофиз Таниш ибн Мирмуҳаммад ал-Бухорий ўзининг “Шарафномаи шоҳий” асарида, адиб Садриддин Айнийнинг “Эсдаликлар” асарида, ёзувчи Миркарим Осимнинг “Элчилар” романида *гули сурх (қизил гул) байрами* ҳақида маълумотлар келтирилган.

Наврўзий таомларда парранда гўшtidан тайёрланган таомларга алоҳида эътибор берилган бўлиб, ушбу одатнинг вужудга келиши ҳақида тарихчи Наршахий қуйидагиларни қайд этган: “...ҳар бир эркак киши ҳар йили Наврўз куни қуёш чиқишидан олдин ўша жойда (Сиёвуш қабри устида) биттадан хўроз сўяди” ва бу аҳоли орасида одат бўлиб қолган. Шундан бўлса керак, наврўз арафасида паррандалар жуда кўп сотилган. Ўрта Осиёда наврўз байрамида бозорларда турли хил рангларга бўялиб пиширилган тухумлар савдоси кучайган, бунга жуда қадимдан ўтказиб келинган тухум уриштириш мусобақалари сабаб бўлган. “Туркестанские ведомости”да келтирилган мақолада қайд этилишича “... Бин Садриддин томонидан ёзилган “Ҳайрат ал Фуқаро” асарида ҳижрий III асрда Абу Ҳафс Кабир (Хожа имом Абу Ҳафс Кабир – Бухорода ўтган машҳур фикҳ-шариат илмининг билимдони, 834 йилда вафот этган) исмли

бухоролик авлиё бўялган тухумларни уруштириш ва машъала ёқиб тантанали юришларни қаттиқ танқид қилиб, уларни катта гуноҳ ҳисоблаган бўлса ҳам, бундай одатлар кенг тарқалган”.

Бухоролик меҳнат фахрийси, ёзувчи Суннатилло Наимов ва укалари Нусратилло Наимов “Гули сурх (қизил гул)” байрамини қуйидагича эслайдилар: “Болалик хотиралари... ойимиз тонг ёришмай бизни уйғотиб, юз-қўлимизни ювиб, янги кийимлар кийгиздилар. Чой ҳам ичмай отамиз билан олис сафарга отландик. Сафар манзили Баҳоуддин Нақшбанд ҳазратларининг муқаддас қадамжолар, мақбаралари бўлиб, айланиб, зиёрат қилиб чиқдик. Мақбара чеккасида қурилган чодирлардан йигит-қизларнинг шўх кулгулари, қийқириқлари, муллаларнинг тиловатлари, бу ерда бир маърака бўлаётганлигидан дарак бериб турарди. Бу ерда қизил гул сайли бўлаётган экан. Биз бир чодирдан иккинчисига ўтиб, отамнинг ёру биро-дарлари даврасида ўтирдик, ҳалиса, мошоба, ка-боб, ҳалим, кочи, шавла сингари ажиб таомлардан тановул қилдик, косаларга қуйилган шинни (балхи тутдан тайёрланган) шарбатидан тўйиб ичдик. Афсуски, бу маросимни ўтказиш таъқиқлангандан сўнг, қайта нишонланмади ва биз бунақа байрам нишонланганлигини ҳам эшитмадик. Аммо бу байрамда таомга бағишлаб айтилган қўшиқлар ҳали ҳам қулоғим остида жаранглаб туради:

Кочи – полвонларнинг оши,
Мошоба – эшонларнинг оши.
Ҳалиса – ҳалолларнинг оши,
Шавла – шодмонларнинг оши.
Ҳалим – ҳакимларнинг оши,
Пиёба – етимларнинг оши.
Софи – султонларнинг оши,
Кабоб – хонларнинг оши[6].

Наврўз олди халқимиз орасида яна шундай бир анъана мавжуд бўлиб, бу анъана Ўрта Осиё, айниқса, Бухоро аҳолисининг асрий анъанаси ҳисобланган ҳашардир. Ҳашар – бу кўпчиликнинг бир ёқадан бош чиқариб, бир-бирларига чин дилдан ёрдам беришидир. Қадимдан ота-боболаримиз қишлоқларда хўжалик ишларини кўп ҳолларда ҳашар йўли билан битириб олишган. Ерларга кўмилган тоқларни очиш, кесиш, тарош боғ боғлаш, хашак-сомон тўплаш, ҳосилни йиғиб-териш олиш, катта ариқ-каналлар тозалаш каби ишларнинг ҳаммаси худди шу ҳашар йўли билан бажарилган [7]. Чунки, одамларнинг якка хўжаликларидан боғ-томорқалар, ҳосилдор ерлар, катта ва меҳнатталаб бўлиб, деҳқондан кўп қўл кучи талаб қилинган. Ҳозир ҳам сақланиб қолган бу удумлар айрим жойларда секин-аста ўз аҳамиятини йўқотиб бормоқда. Ҳашар, кўпинча, қишлоқларда ўтказилиб келинган. Қишлоқ аҳолиси ҳашар орқали бева-бечораларга, камбағал оилаларга катта ёрдам бериб келганлар. Бу эса ўзбекларга хос хусусият ва фазилат десак, хато бўлмайди.

Хулоса қилиб шуни айтиш керакки, Бухоро воҳасида табиат ва деҳқончилик билан боғлиқ маросим, удум, сайиллар XIX аср охири XX аср бошларида кенг тарқалган бўлиб, бу анъаналар ўзининг моҳиятига кўра, келаётган йилда мўл-кўл ҳосил етиштиришдек эзгу мақсадларга қаратилган қадимий қадриятлар сирасига киради. Қолаверса, бу маросим ва урф-одатлар кишиларнинг бир-бирларига бўлган ҳурмат ҳамда меҳрини оширган. Юқорида айтиб ўтган маросимлар ва сайилларда миллий қадриятлар уйғунлашганлиги боис ҳам асрлар мобайнида аждодлардан авлодларга ноёб мерос бўлиб келмоқда ва уларнинг айрим кўринишлари халқимиз турмушида ҳозиргача сақланиб қолган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Дала ёзувлари: Когон тумани Тараққиёт маҳалласида яшовчи Марзия ая билан ўтказилган суҳбат жараёнида ёзиб олинди. 2019 йил 14 апрель.

2. Сафаров О., Маҳмудов М. Оила маънавияти. – Т.: Маънавият, 1998. – Б. 110.

3. Дала ёзувлари: Шофиркон тумани Шўробод қишлоғида яшовчи Халилова Ойижон буви билан бўлган суҳбат асосида ёзилди. “Етти”

– “Етти Син” (афғон удумига кўра “ҳафт син”), яъни “етти син” – номи “син” ҳарфи билан бошланадиган етти хил таом пишириш анъанаси. Сумалак пиширишида ҳам еттиликка амал қилинган. Ундириш учун ивтилган ва тахтага ёйилган бугдойга етти кун сув пуркаб турилади. Етти кундан сўнг униб чиққан бугдой майсаси майда қилиб тўғраб чопилган (ҳозирда гўшт майдалагичдан ўтказилади) ва етти марта сувда ювилиб, суви сиқиб олинган. 2019 йил 4 март.

4. Дала ёзувлари: Бухоро вилояти Шофиркон туманидаги ўзбек ва тожиклар истиқомат қиладиган Вардонзе қишлоғида деҳқонлар пири Бобо Деҳқон – Бобойи Бурқисармастнинг қабрлари жойлашган бўлиб, баҳор кириб келиши билан у ер одамлар билан гавжум бўлади. Одамлар бу ерда хатми қуръон ўтказиб Бурқисармаст бобонинг қабрларини зиёрат қилганлар. Кўпқари ўйини ҳам шу ерда ўтказилган. Сайиллар уюштирилган.

5. Гулсара Салом қизи Қаюмова: “Ҳаётбахш қадриятлар”// Кун ва тун тенглашганда. Бухоро, 2006. Б. – 8.

6. Гулсара Салом қизи Қаюмова: “Ҳаётбахш қадриятлар”// Кун ва тун тенглашганда. Бухоро, 2006. Б. – 55.

7. Муҳаммад Саттор. Ўзбек удумлари. Т.: Фан 1993. – Б-53.

СЎЗЛАР САЛТАНАТИГА САЁҲАТ

“НЕФТЬ” ИЗЛАБ

Ёнилғи сифатида ишлатиладиган ва ундан бензин, керосин каби маҳсулотлар олинадиган қора ёғсимон суюқ модда тилимизда нефть деб аталишини яхши биламиз. Бироқ негадир бу сўз тилимизга бошқа тилдан кириб келгандай таассурот қолдиради. Аслида нефть сўзи тилимизда қадимдан бўлган туркий сўздир. Алишер Навоийнинг “Хамса”сида “нефть” сўзи бир неча ўринларда “нафт” шаклида келган:

*Бўлиб икки кўзи наззора чоғи,
Нечукким нафтнинг ўтлуғ булоғи.*

Алишер Навоий

*Не ўтким оғзидин тортиб забона,
Бўлиб нафтни ёрутқондин нишона.*

Алишер Навоий

Ҳа, барибир... негадир “нефть” сўзи тасаввуримда бизга бегонадай туюлаверади. Қанча яқин олишга уринмай, ётлашгандай, тилнинг руҳига сингмаётгандай. Гўёки, ёшлик йилларида хорижга кетиб, ёши ўтиб қолганида қишлоғига қайтиб келган одамдай. Мисли у ёқдаям мусофир-у, бу ёқдаям мусофир. Ўзиям бу сўзнинг хорижга сафари беш юз йилга яқин давом этган. Лекин бу сўздан Тилнинг аразлаган жойи йўқ. От айланиб-айланиб қозиғини топгандай “нефть” қайтиб келганда, Она тил уни қулибгина бағрига олган.

Эшқобил ШУКУР,

*Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият
ҳодими*